

Η διδασκαλία της Ιστορίας της Φιλοσοφίας

Το αντικείμενο της φιλοσοφίας περιέχει ένα ευρύ πεδίο γνώσεων που εκφράζεται με φιλοσοφικές θεωρίες, σχολές και ερωτήματα. Οι φιλόσοφοι και ιστορικοί της φιλοσοφίας δεν συμφωνούν ότι μπορεί να συγκροτηθούν ενιαία επιστημονικά κριτήρια με τα οποία μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τις θεωρίες και τα ερωτήματα γιατί βρίσκονται σε αντιπαράθεση και σύγκρουση μεταξύ τους σχετικά με τον τρόπο και τη μορφή διατύπωσης, το ουσιαστικό νόημα και το σκοπό.

Όλοι συμφωνούν ότι μας απασχολεί το ερώτημα της βεβαιότητας, αλλά συνήθως καταλήγουν σε απροσδιόριστες καταστάσεις στο βαθμό που αποσυνδέονται από το ερώτημα της αρχής, της προέλευσης, της ουσίας και εμμένουν στην άρνηση, την αβεβαιότητα, την αμφιβολία ή το σχετικισμό.

Το πρόβλημα που προκύπτει είναι τι πρέπει να διδαχθεί στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έτσι ώστε ο μαθητής να μάθει ότι διατυπώνονται διαφορετικές απόψεις και διαφορετικά προβλήματα με τη μορφή διαδοχικών βεβαιοτήτων, που βρίσκονται σε αντιπαράθεση με αποτέλεσμα η άρνηση ή αμφιβολία να είναι μια διάσταση ή ένα μέρος του προβληματισμού.

Τα φιλοσοφικά προβλήματα είναι Ιστορικά γιατί γεννιούνται και διατυπώνονται μέσα στην ανθρώπινη κοινωνία και αναφέρονται στη Φύση, την Κοινωνία, τη Νόηση, τη Λογική και τη Συνείδηση.

Μπορούμε να παραθέσουμε καθολικά ερωτήματα όπως: της Αρχής (προέλευση, πηγή), της Ουσίας (αν υπάρχει ή δεν υπάρχει ο κόσμος, δηλ. η αντικειμενική πραγματικότητα), της Γνώσης (πηγή της νόησης, του Λόγου,), της Βεβαιότητας (θεμελίων ή εξωτερικού κόσμου) , της Νομιμότητας (Ηθική, Νόμος), της Γλώσσας και του Νοήματος. Τα ερωτήματα αυτά είναι ισοδύναμα ως αντικείμενα γνώσης και έρευνας εφόσον παραδεχόμαστε ότι ο Κόσμος που μας περιβάλλει ως άτομα και σύνολα είναι άπειρος, αιώνιος, ανεξάντλητος, σε σχέση με το πεπερασμένο της ανθρώπινης ύπαρξης.

Αυτές οι απλές παραδοχές μπορούν να μας οδηγήσουν στη θέση ότι η φιλοσοφία μπορεί να διδαχθεί ως Ιστορία της Φιλοσοφίας, δηλ. των φιλοσοφικών ρευμάτων, θεωριών, ερωτημάτων, από την αρχαιότητα ως σήμερα.

Θα εξεταστούν οι αντίθετες και αντικρουόμενες κατευθύνσεις όπως ρεαλισμός- μη ρεαλισμός, υλισμός – ιδεαλισμός, ορθολογισμός – εμπειρισμός, φαινομενολογία-θεωρία νοήματος-ανάλυση γλώσσας, που δίνουν απαντήσεις χωρίς τέλος, αφού υπάρχει διαρκής φιλοσοφική-ιδεολογική διαμάχη. Το κάθε φιλοσοφικό ρεύμα εκφράζει μια κοινωνική ομάδα και τάξη σε κάθε στάδιο εξέλιξης της Ιστορίας.

Τα φιλοσοφικά ερωτήματα στην εξέλιξή τους είναι κοντά τις επιστήμες και πολλά γεννιούνται στο πλαίσιο των επιστημών.

Οι φυσικές επιστήμες, Κοσμολογία, Φυσική, Χημεία, Βιολογία, Γεωλογία κ.ά. κινούνται στα όρια ενός ρεαλισμού, αποδέχονται ως βάση μια υλική πραγματικότητα και συνδέονται με το βασικό πρόβλημα αν υπάρχει υλική πραγματικότητα έξω από τη Νόηση και τη Συνείδηση.

Οι ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες (Ιστορία, Φιλολογία, Κοινωνιολογία, Οικονομία, Ψυχολογία, Ανθρωπολογία, Λαογραφία, κ.ά.), κινούνται στα όρια της υποκειμενικής και κοινωνικής συνείδησης αναζητώντας τις αρχές της ανθρώπινης κοινωνίας και την ύπαρξη ιστορικών νόμων κίνησης και της ηθικής. Οι φυσικές επιστήμες στο βαθμό που συνεργάζονται με τις κοινωνικές, τη Λογική και τα Μαθηματικά, αναδεικνύουν προβλήματα της γλώσσας και του νοήματος, που είναι ζεύγος περιορισμένης ισχύος. Οι σχέσεις αυτές συνδέονται με το πρόβλημα της απόλυτης και σχετικής αλήθειας και γεννούν προβλήματα αντικειμενικότητας, σχετικισμού και σκεπτικισμού.

Τα προβλήματα της γλώσσας και του νοήματος, των συμβολικών μαθηματικών και λογικών συστημάτων, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις απαντήσεις που δίνουμε σε θεμελιώδη -οντολογικά προβλήματα. Εξετάζονται συστήματα ιεραρχίας και εξάρτησης, αναγωγής και εξέλιξης, ιστορικά.

Αρχές και σκοποί διδασκαλίας της Ιστορίας της Φιλοσοφίας

Το αντικείμενο της φιλοσοφίας διδάσκεται στο Γυμνάσιο και Λύκειο ως Ιστορία της Φιλοσοφίας με σκοπό:

1). Να μάθουν οι μαθητές τα ρεύματα της φιλοσοφίας και τα ερωτήματα που τέθηκαν από την αρχαιότητα ως σήμερα και να κατανοήσουν ότι αυτά είναι διαχρονικά και επίκαιρα και δεν έχουν οριστική απάντηση.

2). Να κατανοήσουν ότι τα ερωτήματα αυτά διαμορφώθηκαν εξελικτικά, ιστορικά μέσα στην ανθρώπινη κοινωνία, ώστε να δώσουν απαντήσεις τέτοιες που να εξυπηρετούν τις υλικές και πνευματικές ανάγκες.

3). Να μάθουν οι μαθητές ότι το περιεχόμενο της φιλοσοφικής γνώσης συνδέεται με την εξέλιξη των επιστημών και ότι διαρκώς τίθενται νέα προβλήματα προς μια νέα θεμελίωση.

4). Να εξοικειωθούν οι μαθητές με τις έννοιες και όρους, ειδικά της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας. Και ταυτόχρονα να συνδεθούν με το λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στη μετάφραση και την ερμηνεία.

5). Να κατανοήσουν ότι η εξέλιξη του περιεχομένου των φιλοσοφικών εννοιών και του προβληματισμού μας δίνει την δυνατότητα να εξηγήσουμε και να ερμηνεύσουμε βαθύτερα τον κόσμο.

Αξιολόγηση, Επιλογή και οργάνωση της Ύλης

Το πρόγραμμα διδασκαλίας της ιστορίας της φιλοσοφίας περιλαμβάνει τέσσερεις τάξεις, Γ' Γυμνασίου και Α', Β', Γ' Λυκείου.

1) Το διδακτικό υλικό προέρχεται από τα έργα καταξιωμένα ιστορικών της Φιλοσοφίας: Ed. Zeller-W. Nestle, W.K.C. Guthrie, M. Vegetti (Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία), Em. Brehier, (Ιστορία της Φιλοσοφίας), Windelband-Heimsoeth (3 τόμοι, Εγχειρίδιο Ιστορίας της Φιλοσοφίας), Χ. Θεοδωρίδη (Εισαγωγή στη Φιλοσοφία) κ.ά.

2) Το υποστηρικτικό υλικό αποτελείται από αποσπάσματα που προέρχονται από τα έργα των φιλοσόφων, ως πηγές, το οποίο υποτάσσεται στο αφηγηματικό μέρος.

3) Οι λεξιλογικές και εννοιολογικές διευκρινήσεις δίνονται με πίνακες που περιέχουν ορισμούς και σχόλια.

4) Ερωτήσεις σχετικά με το περιεχόμενο.

Το περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών

Προτείνουμε να σταματήσει άμεσα η σημερινή κατάσταση, που θέτει τη φιλοσοφία εκτός προγράμματος, και να διδάσκεται η Ιστορία της φιλοσοφίας ως μάθημα Γενικής παιδείας:

- 1) Ιστορία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας από τους Ίωνες φιλοσόφους ως τους Νεοπλατωνικούς στην Γ' Γυμνασίου.
- 2) Μεσαιωνική Φιλοσοφία της Δυτικής Ευρώπης και του Βυζαντίου. Φιλοσοφία της Αναγέννησης στην Α' Λυκείου.
- 3) Φιλοσοφία του Ευρωπαϊκού και του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στη Β' Λυκείου.
- 4) Φιλοσοφία 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα Γ' Λυκείου.

Διάγραμμα Ιστορίας της Φιλοσοφίας

Μέσα από το διάγραμμα της Ιστορίας της Φιλοσοφίας υπάρχει η πρόθεση να ξεπεραστούν οι διαστρεβλώσεις, ελλείψεις και οι αδυναμίες των εγχειριδίων που διδάχθηκαν μέχρι σήμερα και να ακολουθήσουμε μια άλλη οργάνωση και δομή της διδακτέας ύλης. Η ύλη κατανέμεται σε κάθε τάξη ενδεικτικά περιλαμβάνοντας συγκεκριμένες ιστορικές εποχές και έναν αριθμό φιλοσόφων και Σχολών. Αυτή η επιλογή μπορεί να αλλάξει ανάλογα με τις ανάγκες και τη λειτουργία του τελικού προγράμματος.

Αναδεικνύουμε το διαχρονικό χαρακτήρα των προβλημάτων και το όριο που μπορεί να φθάσει η σκέψη σε κάθε Ιστορική εποχή σε σχέση με την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Γ' Γυμνασίου

Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία

1. Κοσμολογία και Φυσική φιλοσοφία στην Ιωνία: Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμανης, Ηράκλειτος.
Η Ελεατική Φιλοσοφία του Είναι και Νοείν: Παρμενίδης, Ζήνων
Η στροφή στον Άνθρωπο και η σχετικότητα της αλήθειας. Σοφιστές: Πρωταγόρας, Γοργίας κ.ά.
Ανθρωπολογία και Ηθική: Σωκράτης.
Οντολογικά και Κοσμολογική θεωρία: Πλάτων

Μεταφυσικές και επιστημονικές αρχές. Το σύστημα της γνώσης και της λογικής: Αριστοτέλης.

Φιλοσοφία της φύσης και Λογική: Στωικοί, Επικούρειοι και Σκεπτικοί.

Νεοπλατωνισμός: Πλωτίνος, Ιάμβλιχος, Πορφύριος, Πρόκλος.

Α' Λυκείου

Μεσαιωνική φιλοσοφία Δυτικής Ευρώπης και Βυζαντίου.

Μεταφυσική και Καθολικές έννοιες: Από Αυγουστίνο ως Θ. Ακινάτη.

Η διαμάχη ανάμεσα στο ρεαλισμό και το νομιναλισμό: Άνσελμος, Αβελάρδος.

Η φυσική φιλοσοφία και Επιστήμη στο Μεσαίωνα

Το πείραμα: Roger Bacon, W. Ockham, Buridan.

Βυζαντινή φιλοσοφία: Μάξιμος ομολογητής, Ιωάννης Δαμασκηνός, Φώτιος, Αρέθας, Μιχαήλ Ψελλός, Γρηγόριος Παλαμάς, Δ. Κυδώνης, Βησσαρίων, Πλήθων, Γεώργιος Σχολάριος.

Αναγέννηση: ανατροπή του Αριστοτελικού κοσμοειδώλου: Γαλιλαίος, Φραγκίσκος Βάκων, Τζ. Μπρούνο.

Β' Λυκείου

Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός και Επιστημονική Επανάσταση.

Η βεβαιότητα της ύπαρξης και το πρόβλημα της παραγωγικής Μεθόδου: R. Descartes.

Το πρόβλημα της ουσίας της ύλης και της γνώσης: Hobbes, J. Locke, B. Spinoza.

Ύλη, κίνηση, φυσική αιτιοκρατία, Αναγκαιότητα. Νόμος. Εξέλιξη. Μπυφφόν, Χόλμπαχ, Ντιντερό, Ελβέτιος.

Ο Ιστορισμός, η ιστορική εξέλιξη και πρόοδος: Βίκο, Μοντεσκιέ, Βολταίρος, Τυργκό, Κοντορσέ.

Φυσιογνωσία και κριτικισμός. Καθαρός, Πρακτικός λόγος: Καντ.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός: Ιώσηπος Μοισιόδαξ, Ευγένιος Βούλγαρης, Νικηφόρος Θεοτόκης, Αδ. Κοραής, Αθανάσιος Ψαλίδας, Βενιαμίν ο Λέσβιος.

Γ' Λυκείου

19^{ος} αιώνας

Αντικειμενικός ιδεαλισμός, διαλεκτική εξέλιξη της Ιδέας: Χέγκελ.

Η ιδέα της πνευματικής εξέλιξης και τα στάδια προόδου: Αύγουστος Κοντ και θετικισμός.

Διαλεκτικός και Ιστορικός Υλισμός. Ύλη και Συνείδηση. Η ιστορική εξέλιξη: Μαρξ, Ένγκελς, Λένιν.

Βιολογία και εξέλιξη: Λαμάρκ, Δαρβίνος, Ουάλλας.

Φύση και Ιστορία: Mayer, Joule, Helmholtz

Νεοκαντιανισμός Κοέν Νατόρπ, Βίντελμπαντ, Σέλλερ.

Ύλη και ενέργεια: Mach – Αβενάριους

Ελληνική Φιλοσοφία: Θεόφιλος Καΐρης, Πέτρος Βράιλας Αρμένης, Νεόφυτος Βάμβας, Μάρκος Ρενιέρης.

Η φιλοσοφία του 20^{ου} αιώνα

Ρεαλισμός και φυσική φιλοσοφία: Μ. Πλανκ, Αϊνστάιν, Λανζεβέν.

Διαλεκτικός και Ιστορικός Υλισμός του 20^{ου} αιώνα: Λούκατς, Γκράμσι, Μπουχάριν, Αλεξαντρόφ, Κεντρόφ, Ιλιένκοφ

Αγγλική Σχολή: J. D. Bernal, J. B. S. Haldane, B. Farrington, J. Needham, M. Cornforth.

Μαθηματική Λογική: B. Russell, G. E. Moore.

Θεωρία του νοήματος και της γλώσσας: Frege, L. Wittgenstein.

Νεοθετικισμός και Αναλυτική Φιλοσοφία: Schlick, Carnap, Reichenbach.

Κριτικός ορθολογισμός και θεωρία διαψευσιμότητας: K. Popper.

Συμβατική προσέγγιση του Νόμου: P. Duhem, Hempel

Θεωρίες ασυμμετρότητας και λογικής σύμβασης: T. Kuhn, I. Lakatos, P. Feyerabend.

Φαινομενολογία και Υπαρξισμός: Ε. Χούσερλ, Χάιντεγκερ, Κ. Γιάσπερς, Ζ. Π. Σαρτρ, Μαρσέλ.

Σχολή της Φρανκφούρτης: Χ. Μαρκούζε, Χορκχάϊμερ, Αντόρνο, Χάμπερμας.

Γαλλικός Μαρξισμός και Στρουκτουραλισμός: Αλτουσέρ, Claude Lévi-Strauss.

Ελληνική Φιλοσοφία: Δ. Γληνός, Χ. Θεοδωρίδης, Β. Ν. Τατάκης, Ι. Θεοδωρακόπουλος, Κ. Τσάτσος.

Τα μέλη της ομάδας Φιλοσοφίας της ΠΕΦ

Στέλλα Βατούγιου	Υπ. διδ. Πανεπιστημίου Αθηνών
Μιχάλης Δουλκέρης	Φιλολόγος
Χρήστος Κύρκος	Δρ. Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
Μάγδα Ρουμανέα	Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών
Γιάννης Σπυράλατος	Μ.Δ.Ε. Ιστορίας της Φιλοσοφίας Παν. Αθηνών
Σπύρος Τουλιάτος	Ιστορικός, Οργ. Γραμμ. της ΠΕΦ